

De Eraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 14 Mei 1911. N°. 1741.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, lezenden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling. Voor het verdere buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnementen worden aangegaan door het Bureau te Amsterdam, Boekhandlaren, Postdirecteuren enz. Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f —.12 per regel.

Van de Volëinding.

XVII.

Gij hebt de aarde vastge-
maakt, en zij blijft staan.
Naar uwe verordeningen blij-
ven zij nog heden staan, want
zij alle zijn uwe knechten.
Psalm 119: 90b en 91.

Toch is de vraag, nog wel niet in strikten zin naar de Volëinding, maar dan toch naar den afloop en het einde der dingen, ook onder de voorstanders der Evolutie-theorie aan de orde gekomen. Wel lag wat geestdrift voor de theorie opwekte, hoofdzakelijk in de voorgewende verklaring van den mensch uit het dier en van de dieren uit de plant en tot op zekere hoogte ook van de plant uit de stof, maar ten slotte dreef dit vanzelf ook tot de laatste drie vragen, die zich aan ons als een reeks van gedachten opdringen: Vanwaar dan de stof? Als hoedanig hebben we de stof te beschouwen? En welke is het verband tusschen de stof en de krachten die op haar werken? Reeds waren Hackel en anderen op die vragen ingegaan, maar het helderste licht ontstak hier tot dusverre Dr. Gustave Le Bon, door zijn in 1905 te Parijs verschenen werk: *L'Evolution de la matiere*, d. i. de evolutie-theorie toegepast op de stof. Wat hij in dit werk ten beste geeft, is de vrucht van een onderzoek en een studie, die hij het vierde eeuw onafgebroken heeft voortgezet. Reeds veel vroeger had hij steeds gewijs een en ander van zijn verklaringen resultaten medegedeeld, maar het is in dit geschrift, dat hij en het gewonnen inzicht voor het eerst tot een stelsel ineenzette, en tegelijk de genomen proeven, waarop zijn stelsel rustte, in goede volgorde heeft saam gevoegd. Wat aangenaam in deze studie aandoet, is de volstrekte afwezigheid van alle wetenschappelijke hooghartigheid. Hij erkent zelf, dat de uitkomsten waartoe hij geraakte, wel een eindwegs op stellige proeven rusten, maar dat hij daarbij niet kon blijven staan, en dat hij toen verder voortdreef, naar die uiterste grenzen van het half-zekere, die de wetenschap bereiken kan, en waarachter ook voor haar niet anders ligt dan 't nachtelijk donker van het onbekende'. Ongetwijfeld, zoo betuigt hij, is grondig onderzoek steeds mijn voornaamste gids geweest, maar om de resultaten van mijn onderzoek te leeren verstaan, en er andere te ontdekken, heb ik mij meer dan eens aan de hypothese, dus aan de onderstelling, moeten wagen. Zonder hypothese kan men op dit donkere terrein der wetenschap niet verder komen. Men is tot dat maken van onderstellingen gedwongen verplicht; poogt dan die onderstellingen waar te maken door middel van proefnemingen; en tracht ten slotte, met behulp van deze hypothese, de waargenomen feiten in onderling verband te zetten. Een andere weg om tot kennis te geraken, hij erkent 't zelf, is er hier niet. Hij erkent dan ook, dat de wetenschap evenveel als de religie, haar dogma's of leerstellingen heeft en aan het geloof in die leerstellingen haar kracht ontleent. Zonder geloof is zomin een veelomvattende wetenschap als een heil ons leven dragende religie denkbaar. Er is geen sprake van, dat de wetenschap als volstrekt zeker tegen het geloof als product van gissing over zou staan. Veeleer rust de wetenschap in elke periode op zekere dogma's, die een tijd lang onder de geleerden voor zeker golden, en die juist door het geloof aan die zekerheid tot moedig onderzoek leiden, en allerlei, dat dan voor goed vaststaat, aan het licht brengen. Maar straks komt de tijd, dat de wetenschap met de dogma's die ze eerst aanhang, niet verder kan. Eerst brengt dit dan ontmoediging, maar straks denkt men nieuwe dogma's uit, poogt daarop met nieuwen moed voort te bouwen, en vindt dan metterdaad nieuwe dingen; maar moet dan ook telkens als onhoudbaar schieten laten, wat men jarenlang als onomstootelijke waarheid in naam der wetenschap had verkondigd. In absoluut strengen zin zijn de hypothesen en dogma's der wetenschap nooit te bewijzen. Evenzoo kan men zeggen, dat er niet één natuurkundige wet bekend is, die onherroepelijke zekerheid biedt. De meest belangrijke beginselen, waarvan de wetenschap uitgaat, en waarop ze rust, bieden niet anders dan een benaderde zekerheid, die dan nog slechts binnen zekere grenzen op geldigheid aanspraak kan maken, en buiten deze grenzen alle vastheid en onherroepelijkheid inboet.

Het loonde de moeite op deze openhartige verklaring van Le Bon de aandacht te vestigen, omdat ze in zoo scherp contrast was met de brutale pretentie die de vertolkers der halve wetenschap zoo vaak op

hooghartigen toon tegen het geloof deden gelden. Deze half-wetenschappelijke mannen namen dan zoo telkens de houding aan, alsof zij, als mannen der wetenschap, het recht hadden met volstrekte zekerheid te spreken, en alsof hun stellige wetenschap alle religieuze geloof verre in de schaduw stelde. Hier daarentegen wordt door een geniaal beoefenaar der wetenschap die in de diepste diepte delven durft, en die zelf allerminst een geloovige is, volmondig erkend, dat ook de wetenschap van periode tot periode van aangenomen dogma's leeft; dat ze nooit anders kan doen dan feiten constateren; en dat, zoodra ze uit die feiten het onderling verband der dingen poogt op te sporen, en de waarheid, die in en achter de feiten ligt, poogt weer te geven, ze nooit anders dan benaderde spreken kan, en er aan blootstaat, dat straks nieuwontdekte feiten, een geheel stel van hierop gebouwde dogma's of theorieën, wat in een vorige periode voor vaststaand werd aangenomen, geheel omverwerpen. Iets wat, hierop lette men wel, volgens Le Bon door-gaat, niet alleen voor wijsgeerige stelsels, maar evenzoo voor wat men in Frankrijk en Engeland gewoon is de *sciences exactes* of kortweg *the sciences*, d. i. de wetenschappen, te noemen. De pretentie van eenen zichzelf zekere wetenschap is steeds meer geblesken een illusie te zijn. En hij schroomt dan ook niet uit te spreken, dat ook ten opzichte zelfs van de scheikunde en de werktuigkunde geldt, dat in werkelijkheid deze wetenschappen het zwakst stonden juist in datgene, wat ze het best waanden te kennen.

Dit nu past Le Bon met name op de stof toe. Eeuw na eeuw gold het in de natuurkundige wetenschappen als onomstootelijke axioma, dat de stof, of wil men de ondeelbare deeltkens van deze stof, die men *atomen* noemde, geheel eenvoudige, onoplosbare, onveranderlijke, onafscheibare en onvernietsigbare elementen waren, dood in zichzelf, en die slechts dragers konden zijn van de krachten die er van buiten af op werkten. De stofatomen waren de grondslagen van al het bestaande, en die stof gold voor eeuwig. Die atomen waren het laatste element van de schepping waarop men terug kon gaan. Verder kon men niet. In afzichte der atomen viel niets meer te onderzoeken. Zij en zij alleen waren het uitgangspunt dat onveranderlijk vast lag in die ooplosbare en eeuwige atomen had men met het onveranderlijk element al der dingen te doen, en geheel het materielisme, dat zoo lange jaren het oog der besten verblind heeft, staarde er op. En toch kan veilig gezegd, dat geheel het gebouw dat de wetenschap op dezen grondslag der atomen had opgetrokken, thans voor den grond ligt. Heel dit standpunt, heel deze theorie is ten eenenmale onhoudbaar geblesken. Het tegendeel blijkt waar te zijn van wat men zich als vaststaande had ingebeeld. Waar men dusver ook nog aan twijfelde, althans de gegevens der scheikunde, der natuurkunde en der werktuigkunde schenen ons volstrekte zekerheid en vastheid te waarborgen, en juist de beginselen en wetten die men in die wetenschappen aannam, bleken thans een diep doordringende verandering te moeten ondergaan, en in hun dusver geldenden vorm ten eenenmale onhoudbaar te zijn. Er is hier geen sprake van een fout die begaan is, of van een vergissing in bijzaken waaraan men zich heeft schuldig gemaakt; maar het geheele stelsel, waarin men zich onaantastbaar waande, roept om grondige herziening.

Het nieuwe uitgangspunt, dat voor het oude almeer in de plaats treedt, noemt Le Bon: de energie die in de atomen zelf schuilt, of in het Frans: *l'énergie intra atomique*, en dit uitgangspunt leidt hem tot de volgende vier stellingen: 1°. De stof, die dusver beschouwd werd als onvernietsigbaar in zichzelf, lost zich langzaam op en verdwijnt tenslotte door de gestadige ontleding van de atomen die haar samenstellen. 2°. Hetgeen de atomen bij deze gestadige wiseling van zich afwerpen, vormt een tusschenwereld, die de ledige ruimte tusschen de weegbare en de voor afweging onvatbare wereld, d. i. de ether, van elkaar afscheidt, en is alzoo een verbindingsmiddel tusschen de twee werelden, die dusver golden voor gescheiden door een kloof die niet te overbruggen was. 3°. De stof die dusver beschouwd werd als krachtteloos, en als alleen in staat om draagster te zijn van kracht die haar van buitenaf werd toegebracht, is integendeel de draagster van een ongelooflijke massa van reusachtige krachten, die zij spelen kan, zonder iets van buiten te ontvangen. En 4°. De dusver bestaande krachten in het heelal, die we licht, warmte en elektriciteit noemen, zijn niet anders dan de krachten

die in de atomen schillen en die door de oplossing van deze atomen vrij komen. Stof en kracht zijn niet twee, maar één. De kracht schuilt in de stof, en de stof in de kracht. De werking in deze atomen of krachten ontstaat door beweging, een beweging die insgelijks uit de atomen voortkomt. Geraakt nu bij deze beweging het atomenheer in evenwicht, dan is er rust, maar wordt het evenwicht verbroken, dan kan dit een sneller of een trager vervorming veroorzaken. Is ze snel, dan komt los wat wij noemen het licht, de warmte en de elektriciteit. Is ze daarentegen traag en zwak, dan vormt zich de stof. Nog Herbert Spencer verklaarde: „Zoo men moest onderstellen, dat ook de stof zoo veranderlijk was, dat ze haar bestaan ten leste kon inboeten, zou voortaan alle wetenschap en alle wijsbegeerte onmogelijk zijn geworden." Zóó vast stond het dogma van de eeuwigheid der stof in het besef van de mannen der wetenschap geërfd. En toch juist dit als onmogelijk en ondenkbaar gestelde, is thans waar geblesken. De stof is niet bestendig, ze bestaat uit atomen, die atomen zijn voortdurend in oplossing, en eindelijk verdwijnen ze en keeren terug tot den ether, waaruit ze verdicht waren. Vroeger achtte men de veranderingen en vervormingen te kunnen verklaren uit wat men noemde: *natuurkrachten*, die op de doode en onveranderlijke stof inwerkten. Wat men onder die krachten te verstaan had, wat ze waren, en vanwaar ze kwamen, was een vraag die men niet nader onderzocht. Eerst nam men tal van zulke krachten aan, en had, toen dit onhoudbaar bleek, ze alle saamgevat in het begrip van *energie*, en gelijk men de stof het eeuwig blijvende verklaarde, zoo had men ook aan die krachten, of wil men aan die *energie*, een onveranderlijk bestaan toegekend. De stof was het evenloze, waarop die krachten inwerkten, en uit die inwerking van de krachten op de in zich zelf doode stof, meende men alle natuurverschijnselen te kunnen verklaren. Thans daarentegen wint meer en meer de overtuiging veld, dat alle krachten en alle energien in de atomen zelve schillen, daaruit zich losmaken, en tenslotte de atomen zelve oplossen, tot ze verdwijnen in den ether.

De ontdekking van de eigenaardigheden van het uranium, en later van het radium, leidde hiertoe. Alreeds toch bleken onstoftelijke deeltkens zich van de atomen afscheiden en zich voortbewegen met een snelheid, die zelfs de snelheid van het licht te boven ging, teneinde zich van de atomen los te maken, en zich te verliezen in de oneindige ruimte. Eerst scheen het, alsof deze afscheiding alleen aan enkele stoffen eigen was, maar al spoedig bleek men zich ook hierin vergist te hebben, en bleek dat deze afscheiding bij alle atomen voortkwam. En de kracht die hierdoor vrijkwam, bleek zoo reusachtig groot te zijn, dat enkele ponden van deze afscheidels, en van de daardoor losgekomen krachten verre en verre overtrifft zouden al wat alle kolennijeren op aarde aan besloten krachten in zich bevatten. Verschil in deze losgekomen krachten bestaat er niet. Of uit eenisch onblindend atoom radium loskomt, of een metaal iets van zich loslaat onder de inwerking van het licht, het blijft al één en hetzelfde, en altoos schuilt er diezelfde reusachtige kracht van voortbeweging in. Slechts men de snelheid van het licht op een doorloopen van 100 000 Kilometer per seconde, dan zou één gram van welke stof ook in zich bevatten een kracht, die gelijk zou staan met 6 milliard 800 miljoen paardekrachten in één seconde. Men duizelt bij de cijfers. En toch valt het feit niet te weerspreken, dat de radio-actieve afzetsels door alles heendringen, door niets worden tegengehouden, en met die ongelooflijke snelheid zich bewegen.

Hierop nu rust de steeds meer ingang vindende voorstelling, dat alle stof wel bestaat uit atomen, d. w. z. uit onzichtbaar kleine deeltkens, die tenslotte niet meer voor deeling vatbaar zijn, maar dat deze atomen, hoe nietig klein ook, een eigen wereld in zich dragen, van wat men noemt Ionen en Electronen. De atoom is alzoo volstrekt geen enkelvoudig iets, maar integendeel een zeer saamgesteld lichaam, waarin zich in het uiterst kleine het heelal afspeelt. Ze zijn niet dood, maar vol van leven, kracht en werking, en ondergaan daardoor gestadige verandering. Een verandering die wel uiterst langzaam in haar werking gaat, maar toch wezenlijk is, en tengevolge heeft, dat gestadig ondenkbaar kleine deeltkens zich uit de atomen losmaken, en zich verliezen in het lichtgedeelte. En hierop nu heeft Le Bon een stelsel gebouwd, dat kort en goed hierop neerkomt:

Eerst was er niets dan de ether, die de oneindige ruimte vervult. In dien ether school en schuilt nog alle kracht die hemel en aarde bevat. Door beweging in den ether heeft de ether zich gedeeltelijk verdicht. Door deze verdichting van ether is het atoom ontstaan. Die atomen hebben zich op allerlei wijze saamgevoegd, en hierdoor ontstond al wat buiten den ether bestaat, d. i. heel onze wereld. Maar na aldus uit dezen ether ontstaan te zijn, zijn die atomen, is die stof, niet in blijvend toestand overgegaan, maar is een staat van raken ontstaan, waarin deze stof en deze atomen zich weer van lieverlede ontdoen van uiterst kleine deeltkens, die een onmetelijke kracht vertegenwoordigen. Hierdoor lossen die atomen, en dies ook de stof, zich geleidelijk, zij 't dan ook uiterst langzaam, uit haar verdichting weer op, en het einde zal zijn, dat aldus al het bestaande zich weer oplost, en dat het heelal weer in den ether terugkeert, na zijn loop te hebben volbracht. Of daarna de ether zich opnieuw verdichten zal, om op gelijke wijze als eenmaal, of wel op andere wijze zich nogmaals te verdichten, en een nieuw heelal te vormen, kan vermoed, maar is onzeker. Zeker schijnt alleen, dat het nu bestaande heelal uit zulke een verdichting van den ether is voortgekomen, en sinds bezig is om door ontbinding en oplossing van de atomen, ongelooflijk langzaam, maar niettemin gestadig, weer in ethertoestand terug te keeren.

Het loonde de moeite op deze jongste vondsten de aandacht te vestigen, en omdat ze den hoogen toon, dien lange jaren de wetenschap tegen het geloof aansloeg, temperden, en omdat ze toonen, hoe uit hetzelfde begrip van de Evolutie twee geheel tegenover elkander staande conclusies worden afgeleid. Eenrijds werd uit het Evolutiebeginsel de gevolgtrekking gemaakt, dat de ontwikkeling rusteloos zou doorgaan. Le Bon daarentegen komt tot de conclusie, dat al wat bestaat ontleed, ontbonden en opgelost zal worden in denzelfden ether waaruit 't alles opkwam. Eerst heette 't een evolutie zonder einde, nu werd het een evolutie, die tenslotte zelfs aan het bestaan van alles een einde maakt. Toch is ook zoo voor het begrip van de Volëinding dat ons bezighoudt, niets gewonnen, en wie zijn gedachten richt op de Wederkomst des Heeren, zie wel toe, dat hij zich niet in theorieën als die van Le Bon verslingere. Voorzover een onderzoek van Le Bon van bepaalde waarneming uitgaat, toont hij zeer zeker aan, dat hetgeen ons in de Schrift over de versterking van het firmament en over den ondergang van deze wereld geleerd wordt, en wel zoo dat er een nieuwe aarde en nieuwe hemel te komen staat, ons volstrekt niet zoo vreemd in de ooren behoort te klinken als 't dusver deed. Ook de sterrekundigen hadden ons reeds op meer dan één wijze vertrouwd gemaakt met het denkbeeld, dat nu lichtende sterren of zonnen verduisterden kunnen, en dat ook onze aarde, al ware het slechts door het verdooven van de zon in haar lichtgloed, haar tegenwoordig leven zou kunnen inboeten, of ook door hevige beroering in haar innerlijke samenstelling in haar korst kon opbarsten, om te verwoesten al wat ze dusver op haar aardkorst droeg. Wat Le Bon en zijn school als uitgangspunt koos, reikt intusschen veel verder, insoverre in dit nieuwe stelsel het teniet gaan van al het bestaande niet veroorzaakt wordt door eenige buitengewone gebeurtenis, maar het natuurlijk verloop der dingen is, dat reeds eenen gaande is, en rustig zijn weg vervolgt. Doch hieruit volgt dan ook, dat de ondergang van deze wereld, die zich naar de astronomische voorstelling nog altoos denken liet als iets dat onverhoeds kon intreden, door Le Bon en zijn aanhang verwezen wordt naar een toekomst, die aan alle gissing of berekening ontsnapt en zich in een verscheid van honderdduizenden van jaren verliest. Voor wat op Christelijk terrein de Volëinding is, is hiermee alzoo niets hoegenaamd gewonnen, dan alleen dit, dat het de vroegere voorstelling der wetenschap, alsof deze wereld onvergankelijk ware, onover stiet.

Er ligt ongetwijfeld in de voorstelling van deze nieuwe school iets dat door zijn eenvoud en majestest aangrijpt, althans zoo we, wat Le Bon niet doet, achter aller dingen oorsprong de wonderde Scheppingsmacht van den levenden God aanbidden. Dan toch komen we tot deze voorstelling, dat in aller dingen aanvang niets voortkwam dan de ether, een de oneindige ruimte vervullende wasem, waarin de bron van alle krachten, die ooit werken zouden, besloten lag. Door in die see van etherwasem te blazen, geraakte deze oceaan in beweging, en die beweging had tengevolge, dat deze vloeiende

massa zich op tal van punten verdichtte, dat uit deze verdichting atomen, uit deze atomen de stof werd, en dat deze stofdeeltkens, dank zij de er in schuillende krachten en de beweging, die de golving in den ether-oceaan hun mededeelde, zich louter mechanisch opbouwden tot starren en zonnen, en zoo ook onze planeet tot aanzijn riepen, en op onze planeet aan al wat nu bestaat wezen en vorm gaven. Voorts, dat al wat ontstond niet in ruste terugzonk, maar tengevolge van de in de atomen schuillende krachten en van wat er buitenaf op de atomen inwerkte, een gestadig proces doorloopt en daardoor gedurig verandert. En eindelijk, dat al wat bestaat de rusteloze stofdeeltkens van onmeetbare kleinheid, maar geladen met ongelooflijke kracht, van zich afstoot, en dat deze afstoot zo lang zal aanhouden, dat ten slotte alles zijn vorm niet alleen, maar ook zijn wezen weer inboet, hierdoor tot zijn oorsprong terugkeert, en zich weer oplost en verliest in den ether-oceaan, om, is die oplossing eenmaal voltooid, uit dienzelfden ether-oceaan door nieuwe verdichting nogmaals een geheel nieuw heelal te doen opkomen. Maar hoe majestueus deze voorstelling ook zijn moge, ze verklaart ons niet den oorsprong van het organisch leven, noch van wat we leven noemen in het gemeen, en nog veel minder verklaart ze ons het leven van den geest, zoodat de mensch zelf zich als een onbekende X te midden der atomenwereld geplaatst vindt. Noch de geest noch de mensch kan in deze voorstelling ooit tot zijn recht komen. De materialistische moge in een etherische wereldbeschouwing zijn omgezet, en in zooverre ons toelachen, maar wat geeft het tenslotte, of voor de onoplosbare en onvergankelijke gedroomde stof van voorheen, de bewegelijke ether-oceaan in de plaats wordt geschoven, zoo op de vraag, wie dezen ether-oceaan tot aanzijn riep, wie die reusachtige krachten in den ether-oceaan oploste, en wie haar verdichting en weer-oplossing leidt en bestuurt, elk antwoord uitblijft. En juist daarom trekt het in deze nieuwe school ons aan, dat ze eerlijkweg erkent, op elke vraag van dien aard het antwoord schuldig te moeten blijven en toegeeft, dat het niet anders kan, of de godsdienstige voorstelling, die bij de meeste volken deze leemte aanvult, het eenige is dat hier raad kan schaffen. Niet echter, men versta dit wel, alsof deze school deze voorstelling beaamt. Integendeel, ze kent er geen andere dan mythologische waarde aan toe, die voor ons besef een altoos voortdurende leemte, doch dan slechts in *schijn*, aanvult.

Hoe rijk de vondsten dezer school op natuurkundig en scheikundig gebied dan ook zijn mogen; hoe onherroepelijk ze ook de vroegere dogmata der wetenschap wankelen deden; en wat majestueuse voorstelling ze ook ontwikkelden; — ze geven ons voor het groote vraagstuk van de Volëinding ten slotte niets. Wat we van het leerstuk der Volëinding inwachten, is niet een theorie omtrent de atomen, Ionen en Electronen, maar een klare voorstelling omtrent den samenhang tusschen het geestelijk en het stoffelijk bestaan, omtrent den mensch naar ziel en lichaam, omtrent de toekomst van het rijk van Christus, en omtrent de volvoering van Gods raad. Lichte men nu vroeger in wetenschappelijke kringen, als men hoorde van wat de Schrift leert omtrent den ondergang van deze wereld, omtrent een versterking van het gansche firmament, en omtrent een nieuwe aarde die onder een nieuwen hemel bloeien zou, dan is er ongetwijfeld winste, nu men ook in die wetenschappelijke kringen van een ondergang van al het bestaande gewaagt en de vroeger algemeen beaamde stelling omtrent de onvergankelijkheid van de stof prijs gaf; maar verder brengen al zulke theorieën ons niet. Of men thans al van ether, van electronen en van atomen gewaagt, in den grond der zaak blijft geheel deze voorstelling materialistisch, omdat ze met den geest niet rekent, en mechanisch, omdat ze niet rekent met de scheppingsmacht en het albestuur van onzen God.

DR. A. K.

„Volg gij mij“.

Jesus zeide tot hem: Indien ik wil, dat hij blijve, totdat ik come, wat gaat het u aan? Volg gij mij.

John. 21: 22.

In de dagen na zijn Opstanding wees de Heere zijn jongeren niet alleen terecht, door hun bemoeizucht tegen te gaan en hun willen ingrijpen in Gods verborgenbeden te suilen, maar wees Hij ze ook den weg zelve aan, dien ze te bewandelen hadden, om sterk te staan in geestelijke kracht. Zijn zeggen tot Petrus: „Wat gaat het u aan?" en zijn bestraffing aan de overige

1845

100.00
100.00
D.

EN

0.

-17.

t 65.

loor.

g.

reutekoers.

erland.

0.

547.80.

CS, Jhr. H. A.

E. M. UBBENS.

verrijgbaar ten te Amsterdam, de Haringvliet 49.

J. BOLT.

ten.

M.

GINGS.

IUM,

reus in een der

mschen geplaatst

igen bij de firma

terdam en bij

EB,

s.-Curator.

siteit.

te 's-Gravenhage

Kranenburg te

ool, faculteit):

leren f 2.93; te

5.63; te Nunspeet

7.17; te Balk

2000 g. c. a. f 8;

7.33; te Oppen-

e Sneek f 44.25;

Vrijkel f 3.81; te

it:

den heer G. B.

n S. te Z. f 10,

door Meijndouw

MARLE Jr.

aningsmeester.

s.

enheid.

van den alleen-

instaat voor

n elegant extra

karaats Double

geaan te bieden.

o accuraat 36

kerwerk Merk

angs electrischen

nd overtrokken.

curaat loopen 4

90, 9 st. f 5.50.

wordt een fjo-

ratie bijgevoegd.

loofd is, event.

mbours.

ter No. 275.

erij:

BAKELS.